

3. Az *Atlasz második – Történeti rész* című – **főrésze** a következő fejezetekre tagolódik: *A zenetörténet kezdetei, Ókori fejlett kultúrák, Kései ókor és kora középkor, Középkor, Reneszánsz, Barokk, Klasszika, 19. század, 20. század.*

Az *Atlasz* szerzője az Előszónak a fentiekben általam is idézett helyén utal a két fő-rész kapcsolatára, hangsúlyozván, hogy „a zene történelmi jelenség: szinte minden jelenségéhez egy-egy történelmileg meghatározott pont kapcsolódik”. Ennek illusztrálására itt csupán azt említem, hogy a második fő-rész csaknem valamennyi fejezetének van egy „Dal” – vagy azzal analóg – című alfejezete: „Gregorián ének” a Középkor, „Világi vokális zene” a Reneszánsz, „Dal” mind a Barokk, mind a Klasszika, mind a 19. század zenéjét tárgyaló fejezetekben, és bár explicit névvel nevezve nem, de implicit módon szerepel a dal az egyes szerzőkkel kapcsolatban a 20. század zenéjét tárgyalóban is.

Ízelítőül itt a 19. század zenéjével foglalkozó fejezetből idézem a „Népdal”, „Műdal”, „Költészet és zene” címszavakhoz rendelt szövegek közül az utolsót:

Költészet és zene

A líra a világ legbelső tulajdonságainak kifejezése, a kimondhatatlané: a költeményben a lényeg a sorok *közt* van. Ezt a tartalmat azonban a zene szavak nélkül fejezi ki. A dal szempontjából nem annyira a költemény minősége, mint inkább a muzsikusi fantáziája és ereje a döntő (pl. Schubert Müller dalai).

Az érzelmi tartalom által meghatározott összkarakternek, a dal hangvételének rendeli alá magát minden olyan részlet, mint a strófa felépítése, a szövegértelmezés, képek, záratok stb. A költemény a dalban már nem mint költemény jelenik meg, hanem a dal mint tisztán zene. A vers ad neki színt és tartalmat. De az is lehetséges, hogy egy lírai zongoradarab alá hozzáillő szöveget illesztenek, amint a 19. században tettek (szélsőséges példa erre Gounod *Ave Mariája* Bach C-dúr prelúdiumához).

A klasszikus általános lírai karakter (*strófikusi dal-ideál*) továbbra is érvényes, de a romantikus *részvételnél az egyediben* (Goethe) a végigkomponálás felel meg jobban. (431.)

Az Atlaszt Név- és tárgymutató zárja.

Irodalmi utalások: (1) *A szöveg mint komplex jel* című könyvem (Budapest, Akadémiai Kiadó, 2004.) 7. fejezetében (Weöres Sándor – Kodály Zoltán: *Öregek*. Szemiotikai-textológiai elemzés) a *kórusmű* kompozíciója megformáltságának a tárgyalásánál az *Atlasz* „Zeneelmélet része” kategóriáit használtam, hivatkozási alapként bemutatva a „hangjegyzírás”-tematikát feldolgozó oldalt is. (2) A programzenével kapcsolatban lásd BENKES ZSUZSA tanulmányát a jelen kötetben. (3) A megzenésített versek és a népdalok tematikához lásd a *Hangzó Helikon* sorozattal foglalkozó recenziómat is a jelen kötetben.

Petőfi S. János

Hangzó Helikon: Verses kötetek CD-melléklettel

0. A Helikon Kiadó 2004-ben sorozatot indított „Hangzó Helikon” emblémával a kötetek művészi megkomponált elűrső könyvborítójának bal felső sarkában, és füg-

gőlegesen elhelyezett „Verses kötet CD-melléklettel” felirattal a hátsó könyvborító bal oldalán, amelyen a CD-n található énekelt versek tartalomjegyzéke is látható. Valamennyi kötet igen ízlésesen megszerkesztett, 50 oldal terjedelmű, 17 × 15 cm formátumú, a hátsó könyvborító belső oldalán elhelyezett CD-tasakkal.

Ennek az *énekelt költészetet* népszerűsítő sorozatnak első négy köteteként a (1) *Kalács • Kányádi*, (2) *Sebő • Nagy László*, (3) *Cseh Tamás • Ady* és (4) *Sebestyén Márta • Magyar népköltészet* című kötetek jelentek meg. – Itt a második és a negyedik kötetet ismertetem.

1. A 2004-ben megjelent *Sebő • Nagy László* című kötet 18 vers és egy versrészlet szövegét és megzenésített változatát tartalmazza, Nagy László saját versei mellett általa románból, illetőleg bolgárból fordított népdalokat, balladákat is. A kötetet a költő rajzai, kézíratai, ólomérme és Sebő Ferenc néhány kottakézírata díszítik, az ezek alapján készített grafikai kompozíciók Nagy András munkái. A lemezen a nyomtatott szövegektől eltérő énekelt variációk Nagy László kézíratainak olvashatók, melyeket a költő Sebő Ferenc számára készített.

A kötet bevezetéseként Szécsi Margit „A líra esélye” című – a Sebő által megzenésített versek funkcióját, jelentőségét(!) méltató – rövid írása olvasható, ebből idézem a következő részletet:

Korunkban mi lesz a költői világkép sorsa? A vers midőn megjelenik nyomtatásban: eleven kövület. Bizonytal boldog, aki József Attilát szavalni hallotta, s boldogság lehetett Neki, ha elmondani hallotta mástól, testvéri szájából verseit. A költeményt felvállalni, a másét – erre csak a mély vonzalom képes. „Csak az olvassa versemet – ki ismer engem és szeret.” De annak, aki az általa megmunkált anyagtól, az általa lakott otthontól is elidegenedik, a kor emberének fájdalmasan idegen lehet a mások által megfogalmazott világkép. Nagy dolog hát a kor szellemi összegzését: a költeményt közkinccsé, énekelhetővé tenni, hogy az elidegenedő világ újból emberközeli legyen. [...]

Sebőék érdeme kettős. Az első, hogy itt minden magyarul történik, a muzsika is. Várjunk a gunyoros mosollyal! Sebőék nem röstelltek „alászállni” a még énekelt népdal – a parasztdal – világába, a végső pillanataikat élő ősi hangszerek világába. Öreg énekesekhez, bátyókhoz, széthulló dalközösségekhez úgy fordultak ők, mint a legfőbb ihletért folyamodik az ember. Kezeik alatt a halódó hangszerek feltámadásukat ünneplik.

Másik érdemük: hogy megértették a kor követelményét. Énekelhetővé, közvagyonná teszik a megfogalmazott világot, a megérthető, sőt átalakítható létet. Szerethetővé teszik a szeretetlent, elérhetővé a testvéri kezét.

Zengésből hidat ívelnek mai ifjúságból a költők mindenkori ifjúságába, muzsika-hidat két egymás mellett vegetáló ember között is. A hangok, a megzenésített, sokak által énekelt szavak, s a kezek is összekapcsolódnak – Sebőék estjein megszünik a tömegmagány.

Szécsi Margit írása után, amelynek egy korábbi változata Sebő Ferenc *Énekelt versek* című kötetében is megtalálható (Budapest, Magvető Könyvkiadó, 1982.), egy Nagy László-rajz – az általa annyira szeretett „szárnyas ló” rajza – látható, majd a következő Nagy Lászlótól vett idézet olvasható:

A múltbeli értékek halottisiratása és halottá vitatása helyett: ők lelkesen kutatnak és választanak népzenei örökségünkben. Választásukkal értelmet adnak az értékeknek hangszereiken. – Az újkori versek Sebő-szerzette dallamai azért oly megragadóak, mert szigorúan őrzik a zenei nyelv tisztaságát.

Hasznos azt is tudni, hogy a megzenésített versek nagy részének kottája is megtalálható Sebő előzőekben idézett kötetében.

2. Az úgyszintén 2004-ben megjelent *Sebestyén Márta • Magyar népköltészet. Janikovics Marcell rajzaival* című kötet 7 moldvai, 2 mezősegi, 1-1 csíki, kalotaszegi, valamint tolnai népdal szövegét és a Muzsikás együttes által megzenésített változatát tartalmazza. A dalokat Sebestyén Márta énekli, egyedül vagy másokkal együtt.

Mintegy válaszként arra a kérdésre, hogy kerül ez a *népdalokat* tartalmazó kötet az énekeit *verseknek* szentelt sorozat kötetei közzé, a kötet bevezetéseként Sebő Ferenc, többek között, a következőket írja:

Az énekelt költészetet népszerűsítő Hangzó Helikon-sorozat újabb darabja magyar népdalokat idéz fel, Sebestyén Márta tolmácsolásában. Túlságosan is „szakosodott” világunkban talán magyarázatra szorul, hogy mit keresnek a kollektívan személytelen népdalok a nagyon is személyes műköltészet remekei között. Talán azt válaszolhatnánk: az egykori összetartozás jogán. A költészet valaha nem csupán a szemnek szóló üzenet volt, mint manapság, hanem évszázadokon át énekszövegként létezett, apáról fiúra származó dallamok röpítették lélektől lélekig. A 21. századot is megért népdal pedig nem más, mint az „énekelt vers” ősi műfajának túlélője. Gyűjtőútjaink során tapasztalhattuk, hogy még a használat módja is fennmaradt: dallamok és szövegek cserélhetőek, csak a szótagszám szab határt, a dallamok nem kifejezik, nem értelmezik a szövegeket, csak hordozzák. Az a szöveg aztán beszél önmagáért.

[...] majd Sebestyén Mártát így méltatja:

A vita, hogy „kell-e még a népdal, s ha igen, miért nem” – valahogy nem találta meg Mártát. Gyanútlanul és mit sem sejtve, játékos pilleként repdesett dalról dalra, s olyan természetességgel szívta magába ezt a csodálatos zenei nyelvezetet, hogy mindennapi társalgásának szerves része lett. Ő vonzónak és használhatónak találta ezt a több évszázados szellemi örökséget. Sőt azt is megtapasztalta – amit a hagyományban élők mindig is tudtak –, hogy az éneklés gyógyít. Márta személyisége és a népdal eggyé váltak. Őt hallgatva mi is meggyógyulunk.

A bevezető szövegek sorát Sebestyén Márta vallomásos szövege zárja, amelyben a következőket írja:

Kölcsey mondja 1826-ban: „a való nemzeti poézis szikráit a köznépi dalokban kell nyomozni”. Jókai az irodalomról mondja, hogy „nálunk a Helikon tanult a mezőtől” – ami pedig Kodály szerint „még inkább áll a zenére, mert még annyi írott hagyománya sem volt, mint az irodalomnak”. Tanulhatunk ettől a mezőtől ma is, ellaposodott, sivár nyelvű közegben élve – micsoda élvezet virágot szedni ezen a végtelen tarka réten...!

A kötetet – követve a sorozat többi kötetének szerkezetét – Jankovics Marcell rajzai díszítik, amelyek a kötet jellegével összhangban népi motívumokból építkeznek.

A kötet utolsóelőtti lapján a kiadó arról tájékoztat, hogy előkészületben van a *Sebő* • *József Attila*, valamint a *Kalácsa* • *Kosztolányi* kötet.

Befejezésül nem kívánhatok mást, mint azt, hogy aki csak teheti, vegye meg e sorozat köteteit, hogy bármikor forgathassa, hallgathassa őket. Az iskolák pedig igen jó szolgálatot tennének mind az irodalom, mind az ének és zene oktatásának, mind a művészi multimedialis kompozíciók megismertetésének és megszerettetésének, ha lehetővé tennék tanulóiknak, hogy az iskola könyvtárában megtalálhassák, és bármikor olvashassák, hallhassák, nézegethessék ezeket a köteteket, amelyek megjelentetéséért a Helikon Kiadó minden elismerést megérdemel.

Petőfi S. János

Szerkeszti

VASS LÁSZLÓ

0. A szövegtani kutatás általános kérdései

0.1. BIBLIOGRÁFIÁK

0.1.1. BIBLIOGRAPHIE LINGUISTIQUE DE L' ANNÉE (= BL) 1998

A korábbi kötetek szövegtan kutatással kapcsolatos adataihoz lásd: *Szemiotikai szövegtan 2. A magyar szövegtani kutatás irodalmából (Első rész)*, Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis, Series Linguistica, Litteraria et Aesthetica, JGYTF Kiadó, Szeged, 1991. 199-104 – itt található a BL olvasásának céljára szolgáló útmutató is; *Szemiotikai szövegtan 3. A magyar szövegtani kutatás irodalmából (Második rész)*, Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis, Series Linguistica, Litteraria et Aesthetica, JGYTF Kiadó, Szeged, 1991. 215-221; *Szemiotikai szövegtan 4. A verbális szövegek szemiotikai megközelítésének aspektusaihoz (I)*, Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis, Series Linguistica, Litteraria et Aesthetica, JGYTF Kiadó, Szeged, 1992. 177-183; *Szemiotikai szövegtan 6. A verbális szövegek szemiotikai megközelítésének aspektusaihoz (II)*, Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis, Series Linguistica, Litteraria et Aesthetica, JGYTF Kiadó, Szeged, 1993. 297-304; *Szemiotikai szövegtan 8. A verbális szövegek szemiotikai megközelítésének aspektusaihoz (III)*, Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis, Series Linguistica, Litteraria et Aesthetica, JGYTF Kiadó, Szeged, 1995. 331-352; *Szemiotikai szövegtan 9. A szemiotikai szövegtani kutatás diszciplináris környezetéhez (I)*, Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis, Series Linguistica, Litteraria et Aesthetica, JGYTF Kiadó, Szeged, 1996. 311-322; *Szemiotikai szövegtan 10. A szemiotikai szövegtani kutatás diszciplináris környezetéhez (II)*, Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis, Series Linguistica, Litteraria et Aesthetica, JGYTF Kiadó, Szeged, 1997. 235-249; *Szemiotikai szövegtan 11. A szemiotikai szövegtani kutatás diszciplináris környezetéhez (III)*, Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis, Series Linguistica, Litteraria et Aesthetica, JGYTF Kiadó, Szeged, 1998. 323-334; *Szemiotikai szövegtan 12. Szövegtani kutatás: témák, eredmények, feladatok (II)*, Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis, Series Linguistica, Litteraria et Aesthetica, JGYTF Kiadó, Szeged, 1999. 387-396; *Szemiotikai szövegtan 14. 0. A szövegtani kutatás általános kérdései. 14.1. Kép és szöveg. 14.2. Kommunikáció a médiában*, Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis, Series Linguistica, Litteraria et Aesthetica, JGYTF Kiadó, Szeged, 2001. 229-241 és *Szemiotikai szövegtan 15. 0. A szövegtani kutatás általános kérdései. 15.1. Kép és szöveg (2). 15.2. Szöveg és fordítás*, Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis, Series Linguistica, Litteraria et Aesthetica, JGYTF Kiadó, Szeged, 2003. 277-287.